

пунова. – М., 1998.

7. Архів Апеляційного суду Запорізької області. Кримінальна справа № 22-1379/ 98.
8. Волков Б.С. Мотив и квалификация преступлений. – Казань, 1968.
9. Светлов А.Я. Ответственность за должностные преступления. – К., 1978.
10. Смолицкий Г.Р. Должностные преступления. – М., 1947.
11. Лысов М.Д. Ответственность должностных лиц по советскому уголовному праву. – Казань, 1972.
12. Дагель П.С. Классификация мотивов преступления и ее криминологическое значение // Некоторые вопросы социологии и права: Матер. науч.-теор. конф. – Иркутск, 1967. – С. 265-274.
13. Савченко А.В. Мотив і мотивація злочину: Монограф. – К., 2002.
14. Архів Апеляційного суду Запорізької області. Кримінальна справа № 2-53/97.
15. Архів Апеляційного суду Запорізької області. Кримінальна справа № 1-29/ 99.
16. Лысов М. Мотив как конструктивный признак должностных злоупотреблений // Советская юстиция. – 1971. – № 5. – С. 21-22.
17. Клименко В.А., Мельник М.І., Хавронюк М.І. Норма про відповідальність за зловживання владою або посадовим становищем потребує вдосконалення // Удосконалення кримінального законодавства України. – К. – 1996. – С. 123-124.
18. Осика І., Сафронов С. Доказування мотиву та цілі як ознак суб'єктивної сторони злочину // Право України. – 1997. – № 3. – С. 51-52.
19. Хавронюк М.І. Дещо про мету, мотив і спрямованість суспільно небезпечного діяння // Життя і право. – 2004. – № 1. – С. 60-64.
20. Хавронюк М.І. Кримінальне законодавство України та інших держав континентальної Європи: порівняльний аналіз, проблеми гармонізації: Монограф. – К., 2006.

Надійшла до редакції 24.03.2011

Д. С. Шиян

кандидат юридичних наук
(Запорізький юридичний інститут
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ)

УДК 343.21: 343.278

ПОКАРАННЯ, ПОВ'ЯЗАНІ З ПОЗБАВЛЕННЯМ ПРАВА ОБІЙМАТИ ПЕВНІ ПОСАДИ АБО ЗАЙМАТИСЯ ПЕВНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ, В „УЛОЖЕННІ ПРО ПОКАРАННЯ КРИМІНАЛЬНІ ТА ВИПРАВНІ”

Проведено історико-правовий аналіз покарань, пов'язаних з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, в „Уложенні про покарання кримінальні та виправні”.

Ключові слова: позбавлення права обіймати посади, займатися діяльністю, історико-правовий аналіз.

Проведен историко-правовой анализ наказаний, связанных с лишением права занимать определённые должности или заниматься определённой деятельностью, в „Уложении о наказаниях уголовных и исправительных”.

Ключевые слова: лишение права занимать должности, заниматься деятельностью, историко-правовой анализ.

The historical legal analysis of punishments, related to privation of right to hold certain positions or carry on certain activity is conducted, in „Code of law about criminal and correctional punishments”.

Keywords: *privation of right, to hold positions, carry on activity, historical legal analysis.*

Постановка проблеми. Історико-правовий аналіз покарань, пов'язаних з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, в „Уложенні про покарання кримінальні та виправні” має велике теоретичне та практичне значення, оскільки скласти найбільш повне уявлення про будь-яке явище допомагає вивчення історії його розвитку. Це надасть змогу глибше зрозуміти правову природу покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, його сутність, з'ясувати основні тенденції його розвитку, здійснити порівняльний аналіз і зробити певні висновки щодо того, яким це покарання було у минулому і яким воно є сьогодні.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. У юридичній літературі значна увага приділяється вченню про покарання. Але поряд із цим спеціального комплексного дослідження історії розвитку покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на монографічному рівні, на жаль, не проводилось. Деякі аспекти цього питання Л.В. Багрій-Шахматов розглядав у роботі „Уголовная ответственность и наказание” [1]; І.Я. Фойницький – у роботі „Учение о наказании в связи с тюремноведением” [2] та інші. Віддаючи належне роботам зазначених та інших учених, слід визнати, що рівень наукового дослідження історії розвитку покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю видається недостатнім.

Метою статті є історико-правовий аналіз покарань, пов'язаних з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, в „Уложенні про покарання кримінальні та виправні”.

Виклад основного матеріалу дослідження. Покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю є одним із найстаріших у законодавстві, воно пройшло в історії права багато етапів розвитку та перетворювань. У зв'язку з цим звернемо увагу на історію становлення покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю.

Перша згадка про покарання, більш-менш схоже за своєю сутністю на сучасне позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, належить до часів чинності „Уложення про покарання кримінальні та виправні” (далі – „Уложення...”) 1845 р. До цього часу йшлося лише про більш широкі позбавлення прав аж до повного безправ'я людини.

В „Уложенні...” 1845 р. із доповненнями, які були в нього внесені

при наступних перевиданнях у 1857, 1866, 1885, 1906, 1909 та в 1910 рр. [1, с. 182], система покарань мала складну ієрархію кримінальних і виправних покарань. „Уложення...” передбачало 11 родів покарань, поділених на 35 ступенів, розташованих у порядку зниження суворості (від смертної кари до догани).

До кримінальних покарань належали позбавлення всіх прав стану і заслання на каторгу, позбавлення всіх прав стану і заслання на поселення в Сибір, позбавлення всіх прав стану і заслання на поселення на Кавказ.

Позбавлення всіх прав стану означало „громадянську смерть”: позбавлення прав, переваг, власності, припинення подружніх і батьківських прав.

До виправних покарань належали: позбавлення всіх особливих прав і переваг і заслання в Сибір, віддача у виправні арештантські відділення, заслання в інші губернії, ув'язнення у тюрмі, у фортеці, арешт, догана в присутності суду, зауваження й догана, зроблені судом або посадовою особою, грошові стягнення.

Позбавлення всіх особливих прав і переваг, поряд із позбавленням почесних титулів, дворянства, чинів, відзнак, передбачало позбавлення права поступати на службу, бути свідком і опікуном. Застосовувалося також часткове позбавлення деяких прав і переваг. Зазначене покарання, скоріше за все, послужило прообразом покарання у виді позбавлення права обіймати посади на державній службі і спочатку застосовувалось як основне.

Покарання, за „Уложенням...” 1845 р., поділялися на головні, додаткові та ті, що замінюють головні. Головні складали одинадцять родів покарань, за ними слідували додаткові (покаяння, конфіскація, встановлення опіки, віддача під нагляд поліції, заборона промислу), ті, що замінюють головні. Як видно з наведеного переліку, як додаткове покарання була передбачена заборона промислу, що в подальшому одержало більш загальне найменування – позбавлення права займатися певною діяльністю.

Усі ці покарання вважалися загальними. Їх доповнювали особливі покарання (звільнення зі служби (безстроково), звільнення з посади (протягом трьох років), пониження по службі, догана, відрахування з платні, зауваження) і виняткові покарання (позбавлення християнського поховання, часткове позбавлення права спадкування).

До головних покарань належало позбавлення життя, позбавлення й обмеження волі, позбавлення майна. До додаткових – позбавлення й обмеження прав. Причому позбавлення прав, як зазначалося вище, полягало у визнанні повного безправ'я особи, юридичної смерті особистості.

В „Уложенні...” сучасне позбавлення або обмеження прав особи трактувалося як їх „ураження”. В „Уложенні...” було передбачено три види загального „ураження” прав і, крім цього, ряд спеціальних пос-

танов про „ураження” окремих прав, які містилися в Особливій його частині та які були доповнені постановами інших законів, якими визначався службовий або посадовий ценз. В „Уложенні...” були передбачені такі загальні „ураження” прав: позбавлення усіх прав стану; позбавлення усіх особливих, особисто і за станом винного наданих йому прав і переваг; позбавлення деяких особливих прав і переваг. Усі ці загальні „ураження” прав призначалися як додаткові покарання до довічних покарань, вони супроводжували засудженого до смерті. Проте на той час не був розроблений інститут відновлення прав. Усі ці „ураження” прав були наслідками покарань, які визначав суд: перший вид був наслідком кримінальних покарань, два інших – виправних покарань. Кожний вищий вид ураження прав охоплював нижчий з додаванням нових „уражень” прав.

Нижчим видом ураження прав, за „Уложенням...”, було позбавлення деяких особистих прав разом із засудженням до ув’язнення у фортеці від одного року чотирьох місяців до чотирьох років та з тюремним ув’язненням, яке замінило робочий та покірний дома. Це ураження прав полягало у втраті права вступати на державну або громадську службу, у втраті права на участь у виборах – обирати та бути обраним на почесні або пов’язані з владою посади, але без втрати колишнього стану, за винятком священнослужителів та причетників, які позбавлялися назавжди духовного сану і духовного звання (ст. 50 „Уложення...”). Цей вид позбавлення прав супроводжувався встановленням нагляду поліції або громадськості та заборонаю після відбуття головного покарання відлучатися з місця проживання упродовж одного року.

Позбавлення усіх особливих (особисто і за станом винного наданих йому) прав і переваг полягало у позбавленні почесних титулів, дворянства, чинів і різних відзнак з обов’язком обрати собі спосіб життя і перейти у міщанський або інший податний стан; позбавленні права вступати до державної й громадської служби; записуватися до гільдій або отримувати будь-які свідоцтва на торгівлю; бути третейським суддею, опікуном, піклувальником, повіреним за чужими справами, свідком за будь-якими угодами або актами і, навіть, давати перед судом за цивільними справами під присягою або без присяги свідчення, крім особливих випадків, коли суд визнає необхідність у його свідченнях. Після відбуття головного покарання передбачався поліцейський нагляд і заборона відлучатися з місця проживання: при тюрмі – на два роки; при виправних громадянських відділеннях – на чотири роки після відбуття покарання, а при засланні на проживання – безстроково (ст. 43-49 „Уложення...”). Таким чином, цей вид ураження прав охоплював не тільки всю область політичної правоздатності засудженого і його почесне положення у суспільстві, але й поширювався на право зайняття торгівлею та на інші права, що

передбачали диплом чи атестат, які скасовувалися. Таке ураження відповідало позбавленню усіх прав зведеного законодавства 1832 р., яке призначало його з іншими покараннями, крім каторги й поселення, оскільки за засудженим зберігалися родинні й майнові права, за винятком управління дворянськими населеними маєтками, що надходили в опіку (ст. 46 „Уложення...”).

Позбавлення усіх прав стану охоплювало всі ураження прав і правоздатності, які входили в попередні види: втрату попереднього станового положення з переводом у стан засланих; позбавлення прав і правоздатності до громадської й державної служби та до участі у виборах; позбавлення чинів, орденів, грамот, дипломів і атестатів; права бути опікуном і т.п.

Незалежно від загального ураження прав у законодавстві того часу були встановлені ураження окремих прав, з яких в „Уложенні” вказувалося ураження: 1) прав на нерухоме майно, яке надходило в опіку; цей захід застосовувався за самовільне залишення вітчизни (ст. 326, 327 „Уложення...”), за віровідступництво, де цей захід іноді супроводжувався заборобою користуватися усіма іншими правами стану та обмеженням батьківської влади (ст. 185, 188, 190 „Уложення...”); 2) прав на певні зайняття, позбавлення яких призначалося на певний строк або безстроково.

До безстрокових належали позбавлення права: продавати чи виготовляти напої або щось їстівне та виготовляти для їх зберігання чи приготування посуд (ст. 865 „Уложення...”); продавати отруйні й сильнодіючі речовини (ст. 867 „Уложення...”); управляти й утримувати аптеки (ст. 885, 890, 894 „Уложення...”); утримувати готелі (ст. 958 „Уложення...”); утримувати позикові каси (ст. 992-4 „Уложення...”); мати нагляд за малолітніми і неповнолітніми (ст. 993 „Уложення...”); бути равіном (ст. 1053 „Уложення...”); вступати з казною оптом у будівельні підряди (ст. 1060 „Уложення...”); на ведення торгівлі (ст. 1173, 1175, 1176, 1187 „Уложення...”); на утримання банкірських контор і міняльних лавок (ст. 1174-2 „Уложення...”); входу на біржу (ст. 1278 „Уложення...”); на утримання підмайстрів і учнів (ст. 1379 „Уложення...”). На певний строк могли бути призначені як деякі з вищенаведених безстрокових позбавлень, так і позбавлення права: бути видавцем або редактором термінового видання на строк не більше п’яти років (ст. 1046 „Уложення...”); брати участь у громадських і станових зборах на строк від трьох до дев’яти років (ст. 1424 „Уложення...”) та ін. Більш того, деякі ураження прав визначалися не строком, а настанням певних умов, наприклад, позбавлення права медичної практики, поки винний не витримає нового випробування (ст. 870 „Уложення...”).

Погоджуємося з думкою І.Я. Фойницького, що обмеження прав на заняття, які утрудняють способи чесного існування, надмірно за-

стосовуються нашим законодавством, а у формі покарань вічних вони абсолютно недоречні [2, с. 172]. Однак крім кримінального законодавства ураження прав на діяльність, яка передбачала громадську довіру й пошесті, встановлювалося в українському праві також іншими законами, у вигляді цензу для публічних посад. Наприклад, право на судову службу назавжди втрачали засуджені до покарань не нижче ніж тюремне ув'язнення.

Така втрата родинних і майнових прав в „Уложенні...” називалася „наслідком” позбавлення усіх прав стану (ст. 25-28 „Уложення...”), але насправді була його головною рисою і впливала з погляду на кримінальне покарання як на таке, що повинно руйнувати усі зв'язки засудженого із суспільством і спричинити його „громадянську смерть”.

У 1863 р. було видано Указ „Про деякі зміни до системи, що існує нині, покарань кримінальних і виправних”. У 1866 р. була складена нова редакція „Уложення...” 1845 р., в якій було враховано укази 1863 р. про скасування тілесних покарань і підсумки проведення судової реформи 1864 р.

Однак репресивні ідеї „Уложення...” не могли бути дотримані у житті й стали фікцією, тому що законодавець у Статуті про засланих руйнував усе те, що намагалося створити „Уложення...”. Статут про засланих дозволяв уже засланим мати при собі на шляху до заслання рухоме майно, визнав правоздатність засланих на придбання в Сибіру рухомості в необмеженому обсязі, а нерухомості – на особливих умовах; він обмежував право спадкоємства після смерті засланих, тобто встановлював захід, який був спрямований не проти самого засудженого, а проти його родичів, чим нагадував посмертну конфіскацію майна депортованих за римським правом. Незалежно від цього Статут про засланих допускав після закінчення певних строків перехід засланих у вільний стан, а наступні законодавчі акти розширили їх право на зайняття промислами й торгівлею за свідоцтвами, оскільки їх відсутність не сприяла чесному існуванню засланих.

Неспроможність чинної на той час системи ураження прав як у Росії, так і в Україні була визнана законом від 11 грудня 1879 р. Редакційна комісія Росії пропонувала перетворення системи ураження прав за такими засадами.

„Ураження” родинних і майнових прав вона виключала з проекту кримінального законодавства, вказуючи, що визначення цього роду наслідків при безстрокових покараннях, для обмеження прав як самого засудженого, так і його близьких родичів, належить цивільному законодавству. Після цього відомі проекту „ураження” прав розпалися на позбавлення прав стану, позбавлення громадських і почесних прав і позбавлення прав на окрему діяльність.

Позбавлення прав стану полягало в переведенні засудженого з

попереднього стану в новий, а саме: при засудженні до каторги й поселення – у стан засланих, у деяких випадках засудження осіб привілейованих станів до виправного дому й тюрми використовувалась обов'язкова приписка їх до міського або сільського стану.

Позбавлення громадських і почесних прав включало втрату права на вступ до державної й громадської служби, а також на вступ до армії і флоту, права участі у виборах, запису до гільдій, бути начальником, вчителем або вихователем у навчальних закладах, бути опікуном, піклувальником, повіреним у справах, третейським суддею, свідком при укладанні актів і угод. Цей вид охоплював як позбавлення прав, так і позбавлення можливості набувати почесні права. Однак така спроможність втрачалася не безстроково, а на певні строки, а саме на строк не більше десяти і п'яти років, залежно від тяжкості головного покарання, після його відбуття.

Позбавлення права на діяльність визначалося Особливою частиною проекту кримінального законодавства, у випадках, коли залишення їх засудженому було б небезпечно для суспільства. Так, при необережному спричиненні смерті особою, яка була зобов'язана за посадою або за родом діяльності до особливої обачності, через недотримання такої, суд за проектом міг заборонити винному діяльність, при здійсненні якої він спричинив смерть. Це позбавлення було за проектом завжди для суду факультативним та строковим, і призначалося на строк не більше п'яти років після відбуття головного покарання.

У 1885 р. була прийнята ще одна нова редакція „Уложення...”. В „Уложенні...” у редакціях 1857, 1866, 1885 р. передбачалося 180 видів покарань і не менше 2 тисяч складів злочинів.

У ст. 17 „Уложення...” 1885 р. визначено такі види кримінальних покарань: 1) позбавлення всіх прав стану і страта; 2) позбавлення всіх прав стану і заслання на каторжні роботи; 3) позбавлення всіх прав стану і заслання на поселення до Сибіру; 4) позбавлення всіх прав стану і заслання на поселення до Закавказзя [3, с. 268]. Позбавлення всіх прав призначалося в сукупності з іншими покараннями, насамперед зі смертним вироком та засланням.

У ст. 50 „Уложення...” передбачалося „позбавлення деяких особливих прав і переваг”, яке застосовувалось як самотійно, так і в сукупності з іншими видами покарання, як безстроково, так і на певний строк. Позбавлення деяких особистих прав і переваг полягало: для дворян – у забороні вступати на державну або громадську службу, обирати й бути обраними на будь-які посади, навіть опікунами за призначенням дворянської опіки; для священнослужителів – у втраті назавжди духовного сану; для церковнопричетників – у позбавленні духовного звання; для почесних громадян і купців – у забороні брати участь у міських виборах і бути обраними на почесні або поєднані з владою міські посади; для

людей усіх інших станів – у втраті права брати участь у виборах і бути обраними на почесні або поєднані з владою посади.

Позбавлення прав в „Уложенні...” 1885 р. передбачалося за такі злочини. Згідно зі ст. 553 „Уложення...”, чиновники, які дозволили кому-небудь на території держави без підстав полювання, рибальство або здобуття перлин вдруге підлягають усуненню з посади. За ст. 822 „Уложення...” за переховування або придбання завідомо викраденого або самовільно зрубаного іншими лісу вдруге і більше лісопромисловці засуджуються до позбавлення права займатися лісовою промисловістю впродовж п’яти років. Згідно зі ст. 870 „Уложення...”, якщо медичним начальством буде визнано, що лікар, акушер допускають помилки, то їм забороняється практика до того часу, поки вони не витримають нового випробування і не отримають свідоцтва про належне знання своєї справи ^[3]. У ст. 1175 „Уложення...” вказувалося: „Хто з торгуючих вживатиме ваги або міри, що не мають встановлених клейм, або ж звичайні колишні, одним лише рознощиком дозволені, безмени, той, хоч би ці міри і ваги були вірні, піддається за це: грошовому стягненню на користь міських доходів. Крім того, викритому в цьому порушенні правил більше трьох разів забороняється займатися торгівлею” [3, с. 280].

22 березня 1903 р. було прийнято „Кримінальне уложення”, в якому покарання у виді позбавлення певних прав не входило до системи основних покарань. Але у ст. 25 цього закону зазначалося, що засудження до смертної кари, каторги або заслання на поселення супроводжувалося позбавленням прав стану, яке полягало: для дворян – у втраті родинного або особистого дворянства та всіх переваг, із ним пов’язаних; для священнослужителів, монахів і взагалі осіб духовного звання – у втраті духовного сану, звання й усіх переваг, пов’язаних з цим; для родинних і особистих почесних громадян, для купців і для людей інших станів – у втраті для кожного з цих станів особисто наданих прав і переваг.

У „Кримінальному уложенні” 1903 р., на відміну від „Уложення...” 1885 р., була значно спрощена система покарань. Покарання поділялися на головні (смертна кара, заслання на поселення, позбавлення волі (у виді каторги, ув’язнення у виправному домі, ув’язнення у фортеці, ув’язнення у тюрмі й арешту), штраф, додаткові (позбавлення усіх або особливих прав стану, звання, титулів, сімейних прав, права на участь у виборах, права займатися певною діяльністю, поміщення в трудовий дім, конфіскація майна, позбавлення права займатися торгівлею й промислом, звільнення з посади) і такі, що замінюють головні (примусове лікування, опіка, вислання за кордон для іноземців тощо).

Позбавлення прав передбачалося як додаткове покарання. Система різних уражень прав визначалася дуже докладно, але усі вони можуть бути поділені на дві групи: ураження публічних прав і ураження при-

ватних прав. До першої належали позбавлення прав стану та втрата почесних титулів, чинів, орденів тощо, а також втрата прав на службу і деяких звань. До другої – втрата майнових прав, до числа яких відносили також втрату права вибирати промислові свідоцтва на торгіві, промислові, пароплавні підприємства й підприємства по виробництву золотого й платинового промислу (п. 5 ст. 30 „Кримінального уложення” 1903 р.) та припинення прав подружніх і батьківської влади.

Засудження до смертної кари, каторги або заслання на поселення супроводжувалося для всіх осіб позбавленням прав стану, яке полягало: для дворян – у втраті потомственого або особистого дворянства і всіх пов’язаних із ним переваг; для священнослужителів і взагалі духовних осіб – у втраті духовного сану й звання та всіх із ними поєднаних переваг, для почесних потомствених і особистих громадян, для купців і для людей інших станів – у втраті особливо наданих прав і переваг кожному з цих станів. Засудження до ув’язнення у виправному домі й в’язниці також супроводжувалося позбавленням прав стану (ст. ст. 25-27 „Кримінального уложення” 1903 р.).

Засудження до смертної кари, каторги, заслання на поселення або до ув’язнення у виправному домі, а також до поєднаного з позбавленням прав ув’язнення у тюрмі супроводжувалося втратою почесних титулів, чинів, орденів та інших, наданих урядом відзнак, почесних звань і пенсій, а також звільненням із державних, церковних, станових, земських, міських і громадських посад (ст. 28 „Кримінального уложення” 1903 р.).

Засуджені до каторги, заслання на поселення або до ув’язнення у виправному домі чи в’язниці з позбавленням прав стану втрачали також право: брати участь у постановах і виборах станових зборів та бути виборцем або обиратися в земські, міські чи громадські збори; перебувати на державній, становій, земській, міській або громадській службі (тобто позбавлялися права її обіймати); перебувати на службі в армії чи у флоті; обіймати церковні посади; бути опікуном або піклувальником тощо (ст. 30 „Кримінального уложення” 1903 р.). Права, втрачені на підставі ст. 30 „Кримінального уложення” 1903 р., за деякими винятками здобувалися знову після спливу певного терміну.

Позбавлення прав було спрямоване не проти особистої гідності засудженого як людини, а проти тих благ, які належали йому як громадянину. Природною була думка про позбавлення людини, яка порушила встановлені правила поведінки, суспільний уклад, тих прав, якими вона користувалася як член суспільства. Позбавлення прав застосовувалося як для покарання винного, так і для захисту від нього інших членів суспільства. Воно створило ідею повного ліквідування особистості в юридичному аспекті, повної відмови визнавати за нею будь-які права. Засуджені до позбавлення права тоді визнавалися позбавленими захисту держави і наданими в розпорядження будь-кого,

що вважалося „громадянською або політичною смертю”.

Висновок. Таким чином, перша згадка про вид покарання, досить подібний за своєю сутністю сучасному позбавленню права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, належить до часів чинності „Уложення про покарання кримінальні та виправні” 1845 р., у якому було передбачено позбавлення всіх особливих прав і переваг, що поряд із позбавленням почесних титулів, дворянства, чинів, відзнак, передбачало позбавлення права поступати на службу, бути свідком і опікуном. Поряд з позбавленням всіх особливих прав і переваг застосовувалося також часткове позбавлення деяких прав і переваг. Зазначене покарання спочатку застосовувалось як основне і, скоріше за все, послужило прообразом сучасного покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю. До цього часу йшлося лише про більш широкі позбавлення прав аж до повного безправ’я людини. Спочатку засуджений довічно позбавлявся всіх людських та громадянських прав, що призводило назавжди до його повного безправ’я і так званої „політичної” або „громадянської смерті”. Поступово звужувались права, яких позбавляли засудженого, та зменшувався строк цього виду покарання. Позбавлення прав було спрямоване не проти особистої гідності засудженого як людини, а проти тих благ, які належали йому як громадянину. Природною була думка про позбавлення людини, яка порушила встановлені правила поведінки, суспільний уклад, тих прав, якими вона користувалася як член суспільства. Позбавлення прав застосовувалось як для покарання винного, так і для захисту від нього інших членів суспільства. Воно створило ідею повної ліквідації особистості в юридичному аспекті, повної відмови у визнанні за нею будь-яких прав. Засуджені до позбавлення права визнавалися позбавленими захисту держави і наданими в розпорядження будь-кого. Інститут „ураження” прав означав повну смерть особистості, оскільки для безправного наступала фікція смерті. Застосування позбавлення прав стану призводило до тяжкого матеріального становища засудженого. Він був позбавлений можливості задовольняти свої потреби законними шляхами, тому задовольняв їх незаконними, вчиняючи злочини. Саме це покарання штовхало його на вчинення нових злочинів.

Бібліографічні посилання

1. Багрий-Шахматов Л. В. Уголовная ответственность и наказание. – Минск, 1976.
2. Фойницкий И.Я. Учение о наказании в связи с тюремным содержанием. – М.; Городец, 2000.
3. Хрестоматія з історії держави і права України: Навч. посіб.: У 2 т. / В.Д. Гончаренко, А.Й. Рогожин, О.Д. Святоцький; За ред. акад. Академії правових наук України В.Д. Гончаренка. – К., 1997. – Т. 1: 3 найдавніших часів до початку XX ст.

Надійшла до редакції 24.03.2011